

JACQUES LACAN
 THE OTHER SIDE OF PSYCHOANALYSIS
Norton, New York 2006, 160 str.

Končno, bi lahko rekli v akademski maniri, smo dočakali angleški prevod Lacanovega *Seminarja XVII* pod naslovom *The Other Side of Psychoanalysis*¹. Koliko to zadeva nas? V slovenskem prostoru ga namreč nikakor ne moremo imeti za novost, *končno* smo ga dočakali že večkrat in, kot vse kaže, ga bomo v kratkem ponovno dočakali, tokrat dokončno. Za osvežitev spomina: prvi dve poglavji seminarja sta bili prevedeni že leta 1993 v zborniku *Filozofija skozi psihoanalizo*, deset let kasneje je polovica seminarja izšla v *Razpolu 13*, lansko leto pa je bil objavljen prevod zadnjega poglavja, ki prinaša konceptualne namige o konceptu sramu.

Če je bila prva objava v nekem smislu informativnega značaja in jo je mogoče izolirati v slovenskem kontekstu, sta drugi dve intervenciji tesno povezani z nevšečnostmi pri objavi angleškega prevoda. Spremni teksti k slovenskemu prevodu so bili namreč izvirno napisani za konferenco ob tedaj skorajšnjem izidu *The Other Side of Psychoanalysis*, bili so torej mišljeni kot odziv, kot teoretska recepcija primarnega teksta. Toda obotavljanje je hotelo, da je recepcija prehitela svoj objekt, in še več, obotavljanje je bilo tako dolgotrajno, da je izid angleškega »originala«² za

nekaj mesecev zamudil celo objavo obsežnega zbornika komentarjev v angleškem jeziku, *Jacques Lacan and the Other Side of Psychoanalysis*².

Onkraj anekdotičnega značaja teh nevšečnosti je mogoče reči, da preobrata običajnega vrstnega reda, kjer recepcija sledi predmetu recepcije, vsekakor ne gre pretirano obžalovati. Težko bi si namreč mogli zamisliti ustrežnejšo točko prešitja, kot jo ponuja še enkrat ponovljena Lacanova beseda, ki nas s svojo podvojitvijo odvrne od skušnjave, da bi izvirnik nadomestili z njegovo interpretacijo. In mimogrede, ravno ta mehanizem obrnjenega prešitja je, kot se zdi, proizvedel tretjo slovensko intervencijo *Narobne strani*, ki jo morda velja razumeti kot polemiko s komentarji Erica Laurenta in Jacques-Alaina Millerja.

Izid angleškega integralnega prevoda se v slovenskem prostoru tako uvršča v niz intervencij *Narobne strani psihoanalize*, ki v zadnji instanci niso nič drugega kot intervencije *Seminarja XVII* v polje vednosti o *Seminarju XVII*, v označevalno baterijo *štirih diskurzov*. Temeljna ironija teorije štirih diskurzov je namreč v tem, da tudi sama ni izvzeta iz diskurzivnosti, in morda je ključno vprašanje, ki je pred nami, kako ohraniti interventni značaj same teorije štirih di-

¹ Vse reference bodo podane v oklepaju. V oglatem oklepaju je označena paginacija slovenskega prevoda »Narobna stran psihoanalize«, v: *Razpol 13*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 2003.

² Justin Clemens in Russel Grigg (ur.), *Jacques Lacan and the Other Side of Psychoanalysis*, Duke University Press, Durham in London 2006.

skurzov. Očitno je namreč, da štirje diskurzi v modusu »vse-vednosti« – kar je Lacanova označitev vednosti na mestu dejavnika v diskurzu univerze – funkcionirajo kot dejavnik družbene vezi določenih teoretskih krogov in jih zlahka doleti usoda, strogo analogna usodi danes še mnogo bolj razširjenega agambenovskega koncepta *homo sacer*, koncepta, ki je navidez ponujal prelomni odgovor na teoretske zagate, na koncu pa sam postal nepresojna šifra.

Prva samoumevnost, ki jo velja formulirati v izogib tej nevarnosti, je v nekem smislu nadvse akademska in se glasi: *Lacanon XVII. seminar je eden od Lacanovih seminarjev*. Nujno ga je torej brati v okviru širšega razvoja Lacanove misli, njegovo prelomnost pojmovati kot inherentni prelom in ne kot transgresijo.³ Glavni prelom namreč zadeva razmerje označevalca in užitka, problem, ki je star toliko kot psihoanaliza sama, kolikor gre za na videz nezdržljivi liniji nezavednega, ki govori, in molka gonov.

Če sledimo Millerju⁴, se koncept diskurzivnega užitka umešča v peto od šestih paradigem užitka oziroma njegovega razmerja z označevalcem. Prva paradigma užitek pojmuje kot imaginaren, kolikor se umešča v vrzel simbolne elaboracije in s tem zavzema mesto spodletelosti simbolnega.⁵ Druga prinaša prvi poskus »označe-

valizacije uživanja»⁶. Tu Lacan gon sicer zapiše z elementi simbolnega, poda njegovo simbolno formulo, a za ceno tega, da je uživanje, ki je prešlo v označevalec, »mortificirano»⁷. Prav zato je po Millerju »še toliko bolj nujen drugi člen, kamor Lacan vpiše uživanje, namreč fantazma, ki privzame vse tisto, kar uživanje vsebuje življenja»⁸. Tretja po vrsti je paradigma radikalne disjunkcije užitka in označevalca v *Etiki psihoanalize*, »te štrline, tega popravka, te ločene paradigme»⁹, kjer gre za poskus, kako užitek ponovno vpisati v realno, kako mu povrniti status nemožnega: »Ta paradigma vzame na znanje to, da želja in fantazma ne izčrpata tistega, za kar gre pri uživanju»¹⁰ – a spet za ceno tega, da užitek nastopi zunaj sistema v podobi Stvari. Kolikor je *Etika psihoanalize* nujna skrenitev, pa je *Seminar XI*, nosilec četrte paradigme, za Millerja repriza Lacanove osnovne ambicije »označevalizacije uživanja«, vendar repriza, ki »upoštevata rezultate raziskave in razdelave *Seminarja VII.*«¹¹ A čeprav se je nepredirna Stvar raztreščila v objekte, disjunkcija ni odpravljena, temveč se odvija v »registru analognega sistema»¹²: artikulacija gona je zgolj *analogna* označevalni artikulaciji.

Ta pregled prvih štirih paradigem nam pokaže, da ključna novost, ki jo

³ Teza, da v Lacanovem opusu »je misel«, sicer tvori minimalno izhodišče študije Jean-Clauda Milnerja *Žasno delo*, Založba ZRC, Ljubljana 2005.

⁴ Jacques-Alain Miller, *O nekem drugem Lacanu*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 2001.

⁵ *Ibid.*, str. 181.

⁶ *Ibid.*, str. 183.

⁷ *Ibid.*, str. 184.

⁸ *Ibid.*, str. 186.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*, str. 189.

¹¹ *Ibid.*, str. 194.

¹² Alenka Zupančič, »Štirje diskurz v luči vprašanja presežnega užitka«, v: *Razpol 13*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 2003, str. 114.

prinese koncept diskurza, potemtakem ni enostavno v tem, da užitek kot objekt nastopa v vlogi izmečka označevalne operacije, s čimer se navidez izčrpa nauk mesta produkcije v diskurzu gospodarja. Ta ideja je denimo prisotna že v Lacanovi drugi paradigmi, konkretno v grafu želje, kjer Lacan tisto, kar izpade, poimenuje kot glas. Tisto, kar je zares novo v konceptu diskurza, je prej spoznanje, da objekt ni enostavno zunajsistemski izvržek označevalnega sistema, temveč je sama izguba povratno vpisana v sistem, in sicer na način presežka, nenadejanega dodatka. Še drugače, ravno funkcija presežnega užitka je tisto, kar priča o delovanju diskurza in v nekem smislu sploh tvori njegov pojem: če je na eni strani intervencija označevalca moment vzpostavitve diskurzivnega polja, pa nam, kot pravi Lacan, prav »termin *užitek* omogoča pokazati točko, kjer se vplete aparat« (15 [14]) – ki je natančno »aparat označevalca« (19 [19]). Šele na ta način je mogoče pravilno brati Lacanovo izjavo, da je »vdor v politično [...] mogoč zgolj, če pripoznamo, da je diskurz, in to ne le analitični, lahko samo diskurz užitka« (78 [86]). Užitek ne more biti *sredstvo* vdora v politično, v družbeno vez, v diskurz, saj je že sam diskurz diskurz užitka.¹³

Dejstvo, da Lacan to potezo pripiše vsem diskurzom, nam omogoča artikulirati drugo samoumevnost: *analitični diskurz je eden od diskurzov*.

¹³ V tem smislu velja razumeti Lacanovo eksplicitno in implicitno zavračanje transgresije – slednje je seveda najbolj očitno v epizodi na Vincennesu, poimenovani *Analyticon* (197–208).

Prvi nasledek tega dejstva je, da analitični diskurz nikakor ni diskurz, ki bi razrešil protislovja prejšnjih in s tem omogočil prost dostop do užitka. A čemu to spontano prepričanje tako trdovratno vztraja? Pot do odgovora nujno poteka prek še tretje samoumevnosti, o kateri smo delno govorili že zgoraj: *presežni užitek je eden od elementov*. Čeprav je slednji odlikovani element vsakega od diskurzov, čeprav Lacan govori o diskurzu užitka, pa vendarle ne smemo spregledati, da je presežni užitek kljub temu vpisan v shemo. Užitek kot zapreka harmoničnosti diskurza ni situiran v njegovo zunanost, ni substanca, ki bi bila ločena od diskurza – a to nikakor še ne pomeni, da ni materialen.

Kako naj nam tretja samoumevnost pomaga pri podpori druge samoumevnosti? Lacan nam odgovor ponuja z gotovo ne naključno analogijo. Že zgoraj smo naznačili zvezanost intervencije označevalca, intervencije, ki vpelje razsežnost izgube, s produkcijo presežnega užitka. Freudovska unarna poteza, ki Lacanu služi kot prototip intervencije označevalca, je »točka neke izgubljene zadovoljitve, a prav zaradi tega hkrati točka, preko katere se proizvede neka druga zadovoljitev.«¹⁴ Kratko rečeno: »obstaja neko prvotno razmerje vednosti do užitka«, kar velja, če sledimo Millerju, prevesti kot – »obstaja neko prvotno razmerje označevalcev do užitka«¹⁵.

Drugi del omenjene analogije se pokaže ob Lacanovi razdelavi odnosa med diskurzom gospodarja in

¹⁴ Zupančič, *op. cit.*, str. 117.

¹⁵ Miller, *op. cit.*, str. 196.

diskurzom analitika, o razmerju, ki je zaslužno za naslov seminarja, kjer beremo: »Tu ne gre za vprašanje oddaljenega [...], temveč fundamentalnega razmerja – analitična praksa je, natančno rečeno, vpeljana z diskurzom gospodarja.« (152) Videti je torej, da Lacanov zapis sheme štirih diskurzov po modelu diskurza gospodarja, kakršnen se sicer pojavi šele v Še¹⁶, ni naključen. Zapis, kjer je zgoraj levo diskurz gospodarja, na njegovi desni diskurz univerze, levo spodaj diskurz histerika, desno spodaj pa diskurz analitika, namreč potrjuje zgornjo analogijo in sugerira, da shemo štirih diskurzov v celoti obravnavamo po modelu razporeditve elementov znotraj posameznega diskurza – in obratno.

Razmerje med diskurzom ana-

litika in njegovo narobno, hrbtno stranjo je tako dvosmerno. Čeprav je diskurz gospodarja tisti, ki vpelje diskurz analitika, pa je hkrati zgolj slednji tisti, ki sploh lahko odpre možnost, da se diskurz gospodarja pokaže kot diskurz užitka, torej diskurz, ki pojem užitka vpelje v označevalni sistem kot svojo inherentno nemožnost.

V tem smislu so tri samoumevnosti, ki smo jih formulirali zgoraj, v prvi vrsti opozorilo, da se vsako prehitro promoviranje enega seminarja, enega diskurza in enega elementa izteče v zaslepitev za radikalnost Lacanove konceptualne raziskave koncepta diskurza. In dejansko, vse tri samoumevnosti na ta način pripeljejo do četrte samoumevnosti: *mesto dejavnika je eno od mest.*

Tadej Troha

¹⁶ Jacques Lacan, *Še*, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana 1985, str. 17.